

Termininiai būdvardžiai internetinėje žiniasklaidoje

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0001-5508-1555>

ANOTACIJA

Straipsnyje, tęsiant terminų vartosenos internetinėje žiniasklaidoje tyrimus, analizuojami terminologijai aktualūs specialiosios reikšmės būdvardžiai. Remiantis DELFI.lt tekstynu siekiama nustatyti termininių būdvardžių, įtrauktų į bendruosius žodynus, vartosenos polinkius. Aiškinamasi, ar tokie būdvardžiai žiniasklaidoje vartojami kaip terminų dėmenys, ar jie tik eina su terminų funkcijas atliekančiais daiktavardžiais arba daiktavardiniais junginiais, nebūdami tų terminų dalimi, ar termininiai būdvardžiai žiniasklaidoje išlaiko dalykinę reikšmę, leidžiančią juos laikyti specialiosios leksikos vienetais. Būdvardžių vartoseną analizuojama atsižvelgiant į jų sintaksinę funkciją.

ESMINIAI ŽODŽIAI: terminai, specialioji leksika, būdvardžiai, tekstynas, atributiniai junginiai.

ABSTRACT

Continuing the research on the use of terms in online media, the article analyses specialised adjectives relevant to terminology. The aim is to determine the usage tendencies of terminological adjectives, which are included in general dictionaries. The research, based on the corpus of DELFI.lt, is intended to ascertain whether such adjectives are used in the media as constituents of terms or they only modify nouns or noun phrases that function as terms, without being constituents of those terms, and whether terminological adjectives retain a special meaning in the media, allowing them to be considered units of specialised lexis. The usage of adjectives is analysed considering their syntactic functions.

KEYWORDS: terms, specialised lexis, adjectives, corpus, attributive phrases.

Terminais tradiciškai laikomi tik daiktavardžiai ir daiktavardiniai žodžių junginiai, daiktavardinės frazės¹ kaip visaverčiai sąvokų pavadinimai. Štai Kazimieras Gaivenis teigė, kad būdvardžiai gali eiti „tik sudėtinių terminų dėmenimis, bet savarankiškais terminais jie nelaikytini“ (Gaivenis 2002: 31). Kai kuriuose naujausiuose bei pamatiniuose Vakarų terminologijos darbuose terminais pripažįstami ne tik daiktavardžiai, bet ir būdvardžiai, veiksmazodžiai,rieveiksmai (pvz.: Cabré 1999 111; L’Homme 2020: 63)². Būdvardžių terminiškas konstatuojamas Kaarinos Pitkänen-Heikkilä straipsnyje (2015), kuriame autorė remiasi botanikos (augalų morfologijos) duomenimis³.

Nepaisant to, ar būdvardžiai laikytini terminais, ar ne (šiam straipsnyje šis klausimas toliau nebus gvildinamas), akivaizdu, kad jų vieta terminų sistemose neginčytina – būdvardžiai eina sudėtinių terminų šalutiniais dėmenimis, t. y. kartu su daiktavardžiais ar daiktavardiniais žodžių junginiais sudaro terminologinius vienetus. Be to, terminologijos literatūroje skiriama ir dar viena stambi terminologijai ir terminografijai aktualių atributinių būdvardžių grupė – terminų kolokatai, kurie tiesiog apibūdina terminus (žr. de Santiago González, Grcic Simeunovic 2017: 203). Tiek terminų kolokatais, tiek terminų dėmenimis eina specialiosios arba bendrosios leksikos būdvardžiai. Būdvardžius, vartojamus specialiąja (dalykine) reikšme, galima laikyti termininiais būdvardžiais⁴.

Lietuvių terminologijoje būdvardžiai iki šiol daugiausia analizuojami kaip šalutiniai terminų dėmenys – aptariama jų formalioji raiška ir (ar) semantika (pvz.: Gaivenis 2014: 60–97; Stunžinas 2004; Aukšoriūtė 2016; Zemlevičiūtė 2020 ir kt.). Jų terminologiškumas nesvarstomas.

Šiame straipsnyje, toliau plėtojant terminų vartosenos populiariojoje internetinėje žiniasklaidoje tyrimus (žr.: Mitkevičienė 2020, 2021),

1 Sudėtiniais terminais eina ir, pavyzdžiui, sujungiamuoju ryšiu susieti daiktavardžiai, žodžių junginių grandinės. Pasak Gintauto Akelaičio, ne visi trižodžiai ir daugiažodžiai terminai laikytini žodžių junginiais (Akelaitis 2008: 6), tačiau kokia tai būtų sintaksinė konstrukcija, nepaaiškinama. Šiame straipsnyje, kaip įprasta lietuvių terminologijoje, sudėtiniai terminai bus laikomi žodžių junginiais.

2 Daiktavardžiai tebelaikomi prototipiniais terminais.

3 Terminografijai aktuali jos mintis, kad specialieji būdvardžiai, kurie vartojami dalyko tekstuose kaip predikatyvai, o ne kaip pažyminiai (modifikatoriai), terminų žodynuose turi turėti savarankiškus straipsnius, mat iš jų pasidaryti daiktavardžių abstraktai arba daiktavardiniai junginiai su jais būtų jau nenatūralūs.

4 Atskirai minėtini sudaiktavardėję būdvardžiai, atliekantys terminų funkciją. Tokie būdvardžiai, be abejo, laikytini tikraisiais terminais. Jie išeina už šio straipsnio objekto ribų, tačiau tai, kad būdvardis, einantis šalutiniu dėmeniu, gali būti pradedamas vartoti vietoj viso termino, sustiprina būdvardžių terminologinę vertę.

analizuojami termininiai būdvardžiai. Tikslas – nustatyti termininių būdvardžių vartosenos polinkius žiniasklaidoje. Siekiama išsiaiškinti, ar tokie būdvardžiai vartojami kaip terminų dėmenys, ar jie tik eina su terminų funkcijas atliekančiais daiktavardžiais arba daiktavardiniais junginiais, nebūdami tų terminų dalimi, ar termininiai būdvardžiai žiniasklaidoje išlaiko dalykinę reikšmę (bent apytikslę), leidžiančią tą būdvardį laikyti specialiosios leksikos vienetu.

Termininiai būdvardžiai yra specialiosios, arba dalykinės, leksikos dalis⁵, o visuomenei aktualiausieji patenka ir į bendrąją vartoseną, o iš ten – į bendruosius žodynus (apie specialiąją leksiką *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* (BŽ) žr. Naktinienė 2002; pridurtina, kad ten minimi tik daiktavardžiai). Tyrimui paimti 6 medicinos srities⁶ būdvardžiai, kurie įtraukti į BŽ ir *Dabartinės lietuvių kalbos žodyną* (DŽ). Atrenkant būdvardžius, buvo naudotasi detaliosios paieškos funkcija E. kalbos sistemoje ir abiejuose žodynuose išfiltruoti žodžiai pasirinkus pažymą *med.*, taip pat papildomai imti dažni būdvardžiai ir neturintys tokios pažymos, bet aktualūs medicinos kalbai ir terminijai. Po to žiūrėta, kurie iš atrinktų būdvardžių plačiau vartojami žiniasklaidoje, nors, be abejonės, jau vien tai, kad tie būdvardžiai įtraukti į bendruosius žodynus rodo, kad jie nėra (ar neturėtų būti) vien siauros specializuotos vartosenos. Neišvengiant subjektyvumo, buvo pasirinkti tokie tarptautiniai (tiksliau – tarptautinės šaknies) (a) ir lietuviškos kilmės (b) santykiniai būdvardžiai⁷: a) *imuninis*, *alerginis*, *antivirusinis* ir b) *lėtinis*, *erkinis*. Prie šių būdvardžių tikslingai, tikintis opozicijoje su *alerginis* išryškinti terminologiškai reikšmingus ypatumus, dar pridėtas ir kokybinis būdvardis *alergiškas*, nors jau iš anksto galima numanyti, kad termino dėmens funkcija nėra jam tipiška.

Tyrimui atrinkti būdvardžiai radosi dalykinėje kalboje, t. y. į bendrąją vartoseną jie pateko iš terminijos ar dalykinės kalbos, o ne atvirkščiai. Tai paremia leksikografijos (žr. E. kalba) ir terminografijos duomenys. Į iki šiol išsamiausią *Medicinos terminų žodyną* (MedŽ), išleistą dar 1980 m.,

5 Apie dalykinės kalbos sąvoką ir santykį su specialiąja kalba žr. Kontutytė 2007. Į LR terminų banką įtraukti angliško termino *language for special purposes* (LSP) atitikmenys *specialioji kalba* (iš LST ISO 1087-1:2005), *dalykinė kalba*, *specialioji kalba* (iš *Lingvodidaktikos terminų žodyno*, 2012).

6 Medicina priklauso prie tų sričių, kurių terminija dažniausiai pasiekia visuomenę. Vida Žilinskienė pagal žodynines pažymas nustatė, kad DŽ trečiajame leidime buvo pateikti 227 medicinos terminai, kiekibiškai juos lenkė 3 dalykinių sričių leksika (Žilinskienė 1997: 46).

7 Funkcinėje gramatikoje – klasifikuojamieji būdvardžiai (Valeckienė 1998: 123).

atskirais straipsniais buvo įtraukta ir būdvardžių, o tarp jų galima rasti ir kelis šio tyrimo objektus – *imuninis*, *lėtinis*, *erkinis*.

Tyrimo šaltinis – internetinę žiniasklaidą reprezentuojantis 70 milijonų žodžių tekstynas DELFI.lt, sudarytas iš to paties pavadinimo populiaraus naujienų portalo 2014–2016 m. publikacijų (plačiau žr. LKKŽ 2019: 14–15). Tas pats tekstynas jau buvo imtas terminams žiniasklaidoje tirti (Mitkevičienė 2020, 2021), be to, būtent šis tekstynas (taip pat jo pagrindu sudaryta duomenų bazė) naudojamas lietuvių kalbos pastoviųjų junginių tyrimams (pvz.: Bielinskienė ir kt. 2019; Kovalevskaitė ir kt. 2021 ir kt.)⁸.

Taigi, atsirinkus minėtus būdvardžius, pereita prie jų konkordansų analizės. Iš viso buvo peržiūrėta daugiau nei 3 300 eilučių: *lėtinis* – 1 084, *imuninis* – 949, *alergiškas* – 455, *alerginis* – 434, *antivirusinis* – 221, *erkinis* – 170. Pagal kontekstą visų pirma buvo atrinktos tos eilutės, kuriose rašoma apie sveikatos ar medicinos dalykus. Taip atriboti nedalykinės, tiksliau – nemedicininės, būdvardžių vartosenos pavyzdžiai. Po to žodžio junginio lygmeniu nustatyti būdvardžių pažymimieji (modifikuojamieji) daiktavardžiai, sakinio lygmeniu – būdvardžių pavartojimas kaip predikatyvų⁹. Analizuojant būdvardžių vartoseną atsižvelgiama į jų sintaksinę funkciją, todėl skyrium nagrinėjami būdvardžiai kaip atributai ir kaip predikatyvai (plg. 3-ią išnašą). Tipišką termino struktūrą ir rūšinę ypatybę būdvardis signalizuoja atributo pozicijoje, todėl, analizuojant atributinius būdvardžius, pirmiausia bandyta nustatyti, kuriuose junginiuose jie yra terminų sudedamoji dalis – šalutinis dėmuo. To siekiant, tekстыne rastų atributinių junginių ieškota medicinos srities žodynuose ir žinynuose, LR terminų banke, *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* (VLEe) ir kt. (žr. toliau), *Google Mokslinčiujė*¹⁰. Vis dėlto reikia pripažinti, kad toks junginių terminiškumo nustatymo metodas (pagal formą ir sritį) yra trūktingas, kita vertus, nėra

8 Kaip jau pabrėžta anksčiau (Mitkevičienė 2021), į DELFI.lt tekstyną įeina heterogeniški tekstai: juose pateikiama informacijos iš pranešimų spaudai, mokslo populiarinimo ar mokslinių darbų, tekstuose gali būti cituojama ar atpasakojama tiek medicinos specialisto kalba, tiek tiesiogiai su medicina nesusijusio adresanto teiginiai, pateikiamos žurnalisto interpretacijos ir pan. Tos skirtybės, be abejo, turi įtakos ir terminų bei specialiosios leksikos vartosenai, tačiau dėl šaltinio pobūdžio (žiniasklaidos tekstynas, o ne konkretūs tekstai) šiame tyrime į tas skirtības nėra atsižvelgiama – tiriamoji medžiaga analizuojama kaip internetinės žiniasklaidos diskurso, kurio adresatas – plačioji visuomenė, dalis.

9 Predikatyvo sąvoka apima jungties predikatyvus, laisvuosius antrinius predikatyvus ir būtinuosius antrinius predikatyvus; tarp jų morfosintaksiniu požiūriu griežtų ribų nėra (Holvoet, Tamulionienė 2005: 137). Antriniai predikatyvai tradicinėje gramatikoje vadinami tarininiais pažymiminiais (ten pat: 117).

10 Straipsnyje nedaroma skirtumo tarp mokslo ir mokslo populiarinimo, medicinos tyrėjų ir praktikų (gydytojų ir kt.) vartojamų terminų.

visiškai patikimas ir kitas galimas terminų nustatymo būdas – dalykinės srities specialistų atliekama terminų atranka (be to, šis būdas sunkiau įgyvendinamas). Straipsnyje vengiama pateikti kiekybinius duomenis, nes ne visais atvejais galima užtikrintai pasakyti, kad konkretus junginys yra terminas, be to, kaip bus matyti toliau, skirtinguose šaltiniuose tos pačios sąvokos gali būti įvardytos nevienodai.

ATRIBUTINĖ VARTOSENĄ

Imuninis. Šis būdvardis BŽ dar neapibrėžtas, o DŽ jo nėra. Į Lietuvos kalbos pastoviųjų junginių duomenų bazę įtrauktas termino funkciją atliekantis junginys *imuninė sistema*, kurio dažnis 783. O tai sudaro apie 83 proc. visų būdvardžio *imuninis* pavartojimo atvejų. Tekstyne užfiksuota ir daugiau terminų, kuriuose šis būdvardis atlieka šalutinio dėmens funkciją: *imuninė apsauga*, *imuninė reakcija*, *imuninės ląstelės*, *imuniniai mechanizmai*, *imuninė atmintis*, *imuniniai procesai*, *imuninis serumas*, *imuninis profilis* ir kt. Šių junginių terminiskumą patvirtina *Aiškinamojo imunologijos ir alergologijos terminų žodyno* (AIATŽ), VLEe duomenys ir (arba) *Google Mokslinčius* paieškos rezultatai.

Kalbamasis būdvardis kartu su abstrakčios reikšmės daiktavardžiais taip pat sudaro atributinius junginius, pvz.: *imuninė gamyba*, *imuninis pasi-priešinimas*, *imuninės jėgos*, *imuninės galios* ir kt., kurie nėra terminai, nors ir vartojami sveikatos tematikos kontekste. Junginių daiktavardžiais dažnai išreiškiamas teigiamas imuninės sistemos (ar imuniteto) vertinimas.

Vis dėlto riba tarp terminų ir ne terminų nėra griežta, kaip antai atliekant tyrimą junginys *imuninės priežastys* iš pradžių buvo priskirtas prie ne terminų, tačiau vėliau teko koreguoti skirstymą, nes išsiaiškinta, kad jis įtrauktas į LR terminų banką (termino straipsnių šaltiniai – *Medicininės histologijos ir embriologijos vardynas* (2001) ir *Veterinarinės anatomijos, histologijos ir embriologijos terminai* (1998)). Pridurtina, kad tekstyne pavartoti junginiai gali būti traktuojami kaip ne terminai, tačiau jie gali eiti terminų šalutiniais dėmenimis (plg. tekstyno pavyzdį *imuninė kilmė* ir terminą *imuninės kilmės odos reakcija* IATE). Be to, rišliame tekste terminai trumpinama elipsiškai, vartojami trumpesni jų variantai, tad būdvardis modifikuoja kitą daiktavardį ir atstoja junginį, plg. *imuninis komponentas* tekstyne ir *imuninės sistemos komponentai* AIATŽ 200.

Dar viena išryškėjusi atributinių junginių su *imuninis* grupė – junginiai, kurių pagrindinis dėmuo yra medicinos terminas, tačiau patys junginiai

neatlieka termino funkcijos, kaip antai *imuniniai hormonai*, *imuniniai genai*. Būdvardis juose nėra termino dalis. Platesnis junginių kontekstas leidžia teigti, kad tokie junginiai leidžia aiškiau perteikti informaciją apie mažiau žinomas sąvokas – citokinus (a) ir didįjį audinių dermės kompleksą (MHC)¹¹ (b):

- (a) Jie it kokie i m u n i n i a i h o r m o n a i , kurie koordinuoja imunines reakcijas, imuninį atsaką. [Gyvenimas]
- (b) Šie rezultatai neprieštarauja ankstesniems tyrimams, kurie parodė, kad i m u n i n i a i g e n a i , žinomi kaip MHC, yra įvairesni <...>. [Gyvenimas]

Galima teigti, kad ne tik tuos junginius sudarantys daiktavardžiai, bet ir būdvardis adresantų laikomi suprantamais ir ne specialistams, nes tik tokiu atveju jie gali atlikti aiškinamąją funkciją.

Alerginis ir alergiškas. *Alerginis* BŽ aiškinamas kaip „susijęs su alergija“, taigi per žodį, kuris funkcionuoja kaip terminas (*alergija*). Peržiūrėjus šio būdvardžio konkordansą tiriamajame tekste, pastebėta, kad dažniausiai jis vartojamas junginyje *alerginė reakcija* (apie 60 proc. eilučių)¹², t. y. eina šalutiniu termino dėmeniu. Tekste rasta ir daugiau atributinių junginių su *alerginis*, dėl kurių terminiškumo abejonių neįkyla, nes jie, kaip ir *alerginė reakcija*, įtraukti į AIATŽ. Tai *alerginė bronchinė astma*, *alerginė liga*, sinoniminiai terminai *alerginė sloga* ir *alerginis rinitas*. Tekste užfiksuota sutrumpintų medicinos terminų su *alerginis* variantų, pvz.: *alerginis dermatitas* (plg. *alerginis kontaktinis dermatitas* AIATŽ), *alerginė astma*, nors dėl pastarojo santykio su minėtu terminu *alerginė bronchinė astma* galima diskutuoti, nes, pavyzdžiui, TLK-10-AM pateiktas būtent junginys *alerginė astma*.

Apie kitų junginių su *alerginis* terminiškumą sprendžiama pagal vartoseną medicinos srities tekstuose (vartosena tikrinta *Google Mokslinčius* ir nedideliame *Alergijos tekстыne*¹³). Tuo remiantis, terminais turbūt galima laikyti junginius *alerginiai procesai*, *alerginis uždegimas*, *alerginis bėrimas*, *alerginė dermatozė*, *alerginiai susirgimai* ir kt. Keliais tekstyno atributiniais

11 Santrumpa MHC žymima sąvoka, kuri lietuviškai vadinama nevienodai – *didysis audinių dermės kompleksas* AIATŽ, *audinių suderinamumo kompleksas* VLEe.

12 Čia priskaičiuoti ir junginiai su įsiterpusiais žodžiais, pvz., *alerginė uždegiminė reakcija*.

13 117 000 žodžių *Alergijos tekstynas* straipsnio autorės automatiškai sudarytas 2021 m. pradžioje iš interneto svetainių *allergomedica.lt* ir *rutadubakienė.com* tekstų, naudojantis *Sketch Engine* (Kilgariff ir kt. 2014).

junginiais įvardijamos sąvokos, t. y. juos galima laikyti terminais, tačiau būdvardis juose būtų daiktavardžio kilmininko konkurentas, pvz.: *alerginiai tyrimai*, *alerginis testas*, *alerginiai simptomai*.

Abejotinas junginio *alerginis sudirginimas* terminiškumas, nors junginys ir yra iš medicinos srities, o *alerginiai atvejai*, kurio pagrindinis dėmuo net ne terminas, apskritai laikytinas netikslios raiškos pavyzdžiu.

Giminiškas būdvardis *alergiškas* į BŽ įtrauktas dviem reikšmėmis, iš kurių pirmoji – tiesioginė – iš medicinos srities. Toji reikšmė („jautrus alergenams“) aiškinama remiantis terminu einančiu daiktavardžiu *alergenas* (plg. *alerginis* – per *alergiją*)¹⁴. Dominuojanti sintaksinė šio būdvardžio vartosena – predikatinė (apie 62 proc. konkordanso eilučių), o jo atributinė vartosena semantiškai apribota¹⁵. Tekstyne jis eina daiktavardžių, kurie žymi gyvas būtybes (*žmogus*, *asmuo*, *vaikas*, *kūdikis*, *pacientas*, *virtotojas*, *dainininkas*; *šuo*, *žirgas* ir kt.), atributu ir iš kurių tik *pacientas* tėra medicinos ir sveikatos mokslų krypties terminas¹⁶. Ne vienu atveju toks pažymimasis žodis praleidžiamas, o būdvardis vartojamas daiktavardiškai, plg.

A l e r g i š k i e m s m e d u i r e k o m e n d u o j a m i s p e c i a l a u s p u r v o į v y n i o j i m a i.
[Gyvenimas]

Išsiskiria junginys *alergiška oda* – būdvardžiu apibūdinamas žmogaus organas, o pats junginys veikiausiai yra terminas¹⁷.

Kitokia tekstyne užfiksuota atributinė raiška esti klaidinga, nes būdvardis *alergiškas* pavartotas ne ta reikšme – „sukeliantis alergiją“, t. y. vietoj *alergizuojantis*, plg.: *alergiškas augalas*, *alergiškas produktas*.

Lėtinis. BŽ būdvardis *lėtinis* aiškinamas kaip „lėtai, ilgesnį laiką trunkantis“, nurodomas sinonimas (*chroniškas*), o pavyzdžiai – iš medicinos srities arba su ja susiję (*lėtinė apšvita*). Pats leksinės reikšmės aiškinimas į mediciną neorientuoja. LR terminų banke terminai su dėmeniu *lėtinis* priklauso gynybos sričiai pagal šaltinius – žodynus: *lėtinė apšvita*, *lėtinė apšvitosis dozė* ir *lėtinė spindulinė liga*.

14 Daug dalykinei kalbai aktualių būdvardžių tegali būti paaiškinti tik remiantis dalykine informacija (L'Homme 2020: 62).

15 BŽ žodžio *alergiškas* pirmoji reikšmė iliustruojama tik predikatinės jo vartosenos pavyzdžiais.

16 Lietuvių kalbos pastoviųjų junginių duomenų bazėje galima rasti 2 junginius – *alergiškas žmogus* (dažnis 91) ir *alergiškas vaikas* (23).

17 Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne galima rasti junginį *alergiškos akys*.

Žiniasklaidoje aptariamas būdvardis dažniausiai vartojamas medicinos ar sveikatos kontekste. Jis yra vartojamas kaip šalutinis terminų dėmuo, pvz.: *lėtinė liga, lėtinė infekcija, lėtinė depresija, lėtinė sloga, lėtinė obstrukcinė plaučių liga, lėtinė migrena, lėtinė mieloleukemija, lėtinė galvos smegenų išemija, lėtinė dilgėlinė, lėtinė intoksikacija, lėtinis pankreatitas, lėtinis nerimas, lėtinis prostatitas, lėtinis skausmas, lėtinis viduriavimas, lėtinis sinusitas, lėtinis autoimuninis tiroiditas, lėtinis venų nepakankamumas, lėtinis hepatitas C* (plg. *lėtinis virusinis hepatitas C* TLK-10-AM), *lėtinis uždegiminis procesas, lėtinis aortos vožtuvo nesandarumas* ir kt. Ar junginys laikytinas terminu ar ne, sprendžia pagal TLK-10-AM, SNOMED CT nomenklatūrą, taip pat pagal Google Mokslinčius paieškos rezultatus. Kaip matyti iš pavyzdžių, terminai su *lėtinis* tiek labai specializuoti (*lėtinis autoimuninis tiroidas*), tiek platesnės vartosenos (*lėtinis viduriavimas*, plg. sinonimus *viduriavimas, diarėja*). Šiuo būdvardžiu išreiškiamas vienas iš esminių ligų, simptomų ar būklių požymių, tad jis yra produktyvus dėmuo medicinos terminijoje ir kalboje. Būdvardis *lėtinis* dažnai vartojamas aiškinant kitas sąvokas, pvz.:

Intersticinis cistitas – lėtinė, uždegiminė, nebakterinė šlapimo pūslės liga.
[Gyvenimas]

Lėtinis neurologinis sutrikimas narkolepsija atsiranda, kai smegenys tinkamai nereguliuoja miego-būdravimo ciklą. [Gyvenimas]

Būdvardžiu *lėtinis* taip pat apibūdinamos terminais žymimos sąvokos, tačiau pats būdvardis nėra tų terminų dalis, pvz.: *lėtinė Krono liga, lėtinis diabetas, lėtinis nutukimas* ir kt., – būdvardžiu tiesiog įvardijamas požymis, būdingas terminu reiškiamai sąvokai (Krono liga, cukrinis diabetas, nutukimas yra lėtinės ligos). Iš esmės būdvardis yra perteklinis, tačiau prijungiamas prie termino veikiausiai siekiant pabrėžti būdvardžiu išreiškiamą požymį dėl aiškumo ar didaktiniu tikslu.

Tekstyne rasta junginių, kuriuose kalbamasis būdvardis apibūdina ne terminą, be to, ir pats junginys nėra terminas, pvz.: *lėtinės problemos, lėtinės sveikatos bėdos, lėtinis ligos scenarijus* ir kt. Kita vertus, tokie junginiai taip pat vartojami sveikatos kontekste.

Antivirusinis. Būdvardis *antivirusinis* į BŽ, kuriame jį galima rasti per paiešką su pažyma *med.*, įtrauktas dviem reikšmėmis: pirmoji, naujesnė, yra kompiuterijos srities („skirtas profilaktikai ir apsaugai nuo kompiuterinių virusų“), o antroji, pirminė, – medicinos srities („skirtas virusų

sukeltoms ligoms gydyti“). *Antivirusinis* funkcionuoja kaip šalutinis terminų dėmuo, o kompiuterijos terminijoje yra transterminologizuotas (pasiskolintas) iš medicinos srities¹⁸. LR terminų banke terminai su dėmeniu *antivirusinis* yra tik iš informatikos srities: *antivirusinė programa*, *antivirusinė budinti programa*, *antivirusinė peržiūrinti programa*, tad juose būdvardis vartojamas kita reikšme.

Tiriamajame tekстыne tik mažiau nei ketvirtadalyje (apie 22 proc.) žodžio *antivirusinis* konkordanso eilučių tas būdvardis pavartotas ne kompiuterine reikšme. Būdvardis eina šalutiniu medicinos terminų dėmeniu, pvz.: *antivirusiniai vaistai*, *antivirusiniai preparatai*, *antivirusinis gydymas* ir kt. Jis taip pat apibūdina daiktavardžius, kurie į medicinos ir sveikatos mokslus tiesiogiai neorientuoja, yra platesnės vartosenos, tad tiksliai pasakyti, ar tokie junginiai yra terminai ar ne, negalima, pvz.: *antivirusinis poveikis*, *antivirusinė medžiaga*, *antivirusinės ypatybės*, *antivirusinės savybės* ir kt. Be to, tik iš platesnio konteksto nustatyta, kad šie junginiai vartojami sveikatos ir gamtos mokslų (tarpdalykinė terminija ir leksika yra natūralus kalbos faktas), o ne kompiuterijos kontekste. Iš būdvardžio vartosenos matyti, kad žodžio *antivirusinis* leksinė reikšmė platesnė („veikiantis, nukreiptas prieš virusus“), nei nurodoma BŽ, kur ji siejama tik su gydymu.

Būdvardis *antivirusinis* skirtingomis reikšmėmis sudaro atributinius junginius, einančius terminais ar terminų dėmenimis, su tais pačiais daiktavardžiais (pvz.: *apsauga*, *priemonė*), plg.:

- (a) 2007 m. mokslininkų grupė <...> atrado ir „Science“ žurnale aprašė naują bakterijų antivirusinės apsaugos sistemą, kurią pavadino CRISPR.
[Mokslas]

Būtina nedelsiant pasirūpinti telefono saugumu – įsodiegti antivirusinę apsaugą. [Mokslas]

- (b) Neseniai atlikti tyrimai įrodė, kad jis puikiai kovoja su įvairiomis infekcijomis ir yra veiksminga antivirusinė priemonė. [Gyvenimas]

Eksperimentą atlikome norėdami atkreipti kompiuterių saugumo bendruomenės dėmesį į tikrinimo daugeliu antivirusinių priemonių trūkumą <...>.
[Mokslas]

¹⁸ Žinoma, galima samprotauti, kad *antivirusinis* pasidarytas iš kompiuterijos termino *virusas*, tačiau negalima paneigti, kad toks būdvardis jau buvo vartojamas lietuvių kalboje ir, be to, jo vartoseną tikriausiai nebuvo siaura (plg. net ir plačiai visuomenei aktualų terminą *antivirusiniai vaistai*, įtrauktą į *Medicinos enciklopediją* (MedE)).

Įdomu tai, kad giminiškas būdvardis *virusinis* tiriamajame tekстыne daugiausia (apie 77 proc. iš beveik 400) vartojamas medicinos ar sveikatos kontekste. Dažniausiai šis būdvardis sudaro terminus kartu su *infekcija* – *virusinė infekcija*, *virusinės žarnyno infekcijos*, *virusinės kvėpavimo takų infekcijos* ir kt. Pastarasis būdvardis taip pat eina šalutiniu terminų dėmeniu ir tokiuose junginiuose kaip *virusinė liga*, *virusinis uždegimas*, *virusinis meningitas*, *virusinis hepatitas*, *virusinė sloga*, *virusinės dalelės*, *virusiniai patogenai* ir kt.

Erkinis. BŽ pagal pažymą *med.* randamas būdvardis *erkinis*, kuris vienas pats, ne junginyje, pagal darybinę reikšmę ir leksinės reikšmės aiškinimą „erkių sukeltas“ (BŽ) į medicinos sritį tiesiogiai neorientuoja – pamatinis žodis nėra tikrasis medicinos terminas, nors medicinos leksikai veikiausiai priskirtinas¹⁹. Galima būtų teigti, kad kalbamasis būdvardis specializuotas tampa tik eidamas šalutiniu termino dėmeniu (tiek BŽ, tiek dvikalbiuose žodynuose (žr. E. kalba) pateikiamas tas pats pavyzdys – medicinos terminas *erkinis encefalitas*). Vis dėlto būdvardis *erkinis*, kaip sakyta įvade, įtrauktas į MedŽ.

DELFI.lt tekстыne randama 170 konkordanso eilučių su būdvardžiu *erkinis* ir visose jis užfiksuotas kaip atributinis dėmuo, pavartotas medicinos ar sveikatos kontekste. Kaip ir tikėtasi, dominuoja (97 proc. atvejų) junginys *erkinis encefalitas* – bene geriausiai visuomenei žinomas terminas su kalbamuoju būdvardžiu. Kiti junginiai tekстыne – *erkinė boreliozė* ir *erkinė infekcija*. Keltinas klausimas, ar būdvardis tuose junginiuose atlieka terminų dėmens funkciją, t. y. ar šie dvižodžiai junginiai yra terminai. Junginį *erkinė boreliozė* galima traktuoti tiek kaip vienažodžio termino junginį su aiškinamuoju būdvardžiu, tiek kaip elipsiškai sutrumpintą terminą. Tokia išvada daroma išsiaiškinus ligos pavadinimus informaciniuose šaltiniuose: *Laimo liga* (*Lyme'o liga*), *Laimo boreliazė* (= *boreliozė*) VLEe; *Laimo liga (boreliozė)* ULAC; *boreliozė (Laimo liga)* ligos.lt; *Laimo liga, boreliozė* VPLŽ; bet *Laimo liga, erkinė Laimo boreliozė* MedE; *Laimo liga (erkinė sisteminė boreliozė)* ILŽ; *Laimo liga (erkinė Laimo boreliozė)* Wikipedia. Galima pridurti, kad terminas *boreliozė* tekстыne daug retesnis nei *Laimo liga* (atitinkamai 11 ir 171).

Kito junginio – *erkinė infekcija* – nepavyko rasti žiūrėtuose terminų žodynuose bei žinyuose, rezultatų nedavė ir paieška *Google Mokslinčiuje*,

¹⁹ Į MedE straipsnis *erkės* įtrauktas. LR terminų banke šiuo metu galima rasti tik vieną terminą su dėmeniu *erkinis* – *erkinė pažaida*, kuris yra aprangos srities terminas ir su medicina nesusijęs.

taid, nors jo forma tradicinė terminologinė, užtikrintai pasakyti, kad junginys yra terminas, o *erkinis* jame atlieka rūšinio dėmens funkciją, negalima.

PREDIKATINĖ VARTOSENĄ

Daiktavardžio modifikatoriai (pažyminiai), aptarti praeitame skyriuje, reiškia daiktavardinio junginio lygmens predikaciją, o predikatyvai – sakinio ar sakinio lygmens predikaciją (Čižik-Prokaševa 2010: 2, dar žr. Holvoet, Tamulionienė 2005: 118). Iš nagrinėtųjų būdvardžių išsiskiria kokybinis būdvardis *alergiškas*, nes, kaip sakyta, daugiausia jis vartojamas būtent kaip predikatyvas, pvz.:

Žinoma, kad net 10 proc. visos populiacijos gali būti alergiška naminiams gyvūnams. [Gyvenimas]

Jo priklausomasis dėmuo – kokybės turinio objektas (kontentas)²⁰ – iš esmės sutampa su termino *alergija* turinio objektu (apie sudėtinius terminus su *alergija* žr. Mitkevičienė 2021: 107–114), plg.:

Ir vaikai, ir suaugusieji gali būti alergiški riešutams. [Gyvenimas]

<...>, po Clostridia bakterijų injekcijos į burną ir skrandį, alergija riešutams dingo. [Mokslas]

Remiantis sintaksine semantika, galima manyti, kad būdvardis *alergiškas* priartėja prie terminų, priešingai nei jam giminiškas santykinis būdvardis *alerginis*, kuris dažniausiai atlieka termino dėmens funkciją. Tai leistų *alergiškas* taip pat laikyti termininiu būdvardžiu, nors jam ir nebūdinga termino dėmens ar termino pažyminio funkcija. Be to, siekiant nustatyti, ar predikatinis vienetas yra terminologinis, ar ne, siūlomas paradigmatis kriterijus – morfologinė ir semantinė sąsaja su terminu (L'Homme 2015), o *alergiškas* ir *alergija* tokį kriterijų atitinka.

Kiti aptartieji būdvardžiai tiriamojoje medžiagoje arba nėra pavartoti predikatiškai (*erkinis*, *antivirusinis*), arba predikatinė vartosena reta ar labai reta – užfiksuota ne daugiau kaip dviejuose procentuose konkretaus būdvardžio konkordanso eilučių (*lėtinis*, *imuninis*, *alerginis*). Predikatiškai vartojami būdvardžiai ir veiksniais einantys daiktavardžiai yra transformuoti sudėtiniai terminai (a, b) arba transformuoti sveikatos tematikos atributiniai junginiai (c), pvz.:

²⁰ Labutis 1998: 84, 73; Jakaitienė 2010: 67.

- (a) *Stresas* gali būti ūminis ir lėtinis. [Gyvenimas] (plg. *lėtinis stresas*)
- (b) Gydomą pradėjus laiku žmogus greičiau pasveiksta, liga netampa lėtinė, sumažėja savižudybės, depresijos pasikartojimo tikimybė. [Gyvenimas] (plg. *lėtinė liga*)
- (c) Tiesa, priešastys, kodėl antakiai pleiskanoja, gali būti ir alerginės <...>. [Gyvenimas] (plg. *alerginės priežastys*)

Transformuoto termino būdvardį predikatyvo pozicijoje kai kuriais atvejais keičia daiktavardinis junginys su tuo būdvardžiu. Galima manyti, kad taip siekiama kuo aiškiau perteikti dalykinę informaciją, pvz.:

Jei bėrimai būna ne alerginės kilmės, toliau išlieka tie atkaklesni, banguojančios eigos dermatitai. [Gyvenimas] (plg. *alerginis bėrimas*)

PERKELTINĖ (NEMEDICININĖ) VARTOSENĄ

Apie būdvardžio *antivirusinis* reikšmės ir jų santykį jau rašyta ankstesniame skyriuje – jos abi dalykinės, tik skirtingų pažinimo sričių. Iš kitų nagrinėtų būdvardžių vien tik *alergiškas* turi perkėlimo būdu atsiradusią sistemę reikšmę, fiksuojamą leksikografijoje, plg. *alergiškas* „2. ko nors labai suerzinamas; sin. nepakantus, priešiškas“ BŽ. Atitinkamai ir žiniasklaidoje jis vartojamas šia metaforine despecializuota (nebe dalykine) reikšme (*alergiška karinėms avantiūroms* ir kt.), tačiau tiriamojoje medžiagoje akivaizdžiai dominuoja tiesioginė reikšmė.

Keli terminai su aptartaisiais būdvardžiais tekstyne užfiksuoti ir determinologizuota²¹ reikšmė. Tai *imuninė sistema*, *imuninės ląstelės*; *lėtinė liga*; *alerginė reakcija* (pastarasis tik vieną kartą), pvz.:

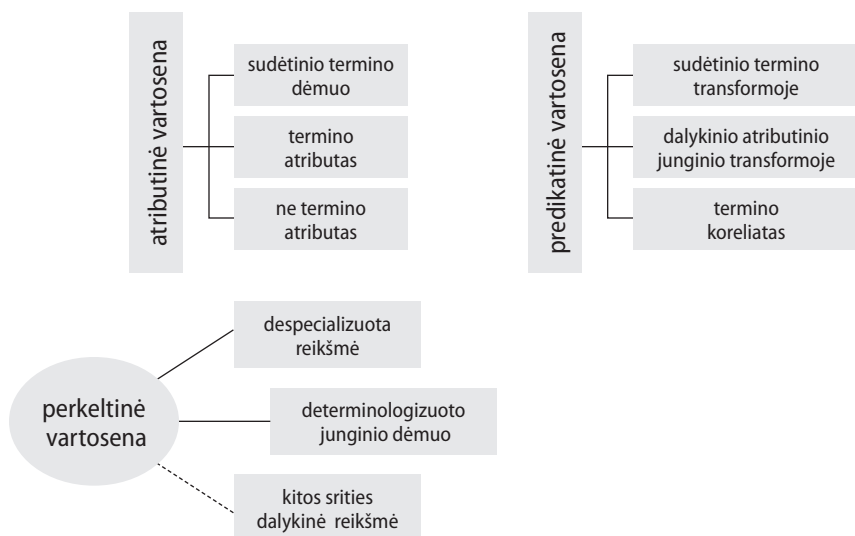
Tiek teroristiniai išpuoliai Prancūzijoje, tiek Rusijos bandymai įbauginti savo kaimynes pavojingi yra ne dėl to, kad mūsų priešininkai iš esmės yra stiprūs, bet dėl to, kad mūsų politinė ir kultūrinė imuninė sistema yra silpna. [Nenurodyta]

Taip apie save vis primena paveldima lėtinė demokratijos liga – išrinktieji nesugeba atstovauti žmonėms. [Žinios]

Reiškia, kažkokie premjero žodžiai ar veiksmai daliai gyventojų sukėlė alerginę reakciją. [Žinios]

Determinologizuota reikšmė vartojami terminai yra gerai žinomi visuomenei, dažni – atitinka būtinąją determinologizacijos sąlygą (žr. Gaivenis

²¹ Straipsnyje determinologizacija laikomas tik žodžio ar žodžių junginio, kuris atlieka termino funkciją, vartojimas perkeltine reikšme. Tai siauroji determinologizacijos samprata.

1 pav. Termininių būdvardžių vartosena žiniasklaidoje

2014: 242). Čia laikomasi požiūrio, kad determinologizuoti yra patys sudėtiniai terminai, o ne (tik) jų dėmenys.

Būdvardis *erkinis* junginiuose vartojamas vien dalykine reikšme, o terminai su juo nedeterminologizuojami. Dar vienas iš nagrinėjamųjų būdvardžių – *antivirusinis* – pavartotas perkeltinės reikšmės junginyje *antivirusinė programa*, tačiau tas junginys kaip terminas funkcionuoja kitoje – kompiuterijos – srityje. Papildomai peržiūrėjus šių dviejų būdvardžių konkordansus Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne, galima užtikrinčiau teigti, kad jie vartojami tik dalykine reikšme.

Būdvardis *lėtinis* eina atributiniu dėmeniu junginiuose, kurie su sveikatos sritimi nesusiję, pvz.: (a) *lėtinė defliacija*, *lėtinis kapitalo bėgimas*, (b) *lėtinis nepasitenkinimas*, *lėtiniai vėluotojai* ir kt. Nors būdvardis *lėtinis* pradėtas vartoti kaip medicinos leksikos vienetas (žr. LKŽe ir jo kartotekos pavyzdžius E. kalboje) ir būtent taip jis dažniausiai funkcionuoja, tačiau jo reikšmė yra gana plati. Tokiuose kaip išvardytieji pavyzdžiuose tas būdvardis arba vartojamas pagrindine reikšme (a), arba kita, žodynuose neišskiriama, reikšme ar reikšmės atspalviu – „pasikartojantis“, „nuolatinis“, t. y. taip pat kaip *chroniškas*, plg. „pasikartojantis (ppr. apie ką negera)“ (BŽ), „nuolatinis“ (DŽ) (b). Vis dėlto sąsaja su ligomis ir iš to pareinanti neigiama konotacija, galima manyti, išlieka, pvz.:

Jau stebime lėtinį kapitalo bėgimą iš šalies, kiekvienais metais jo mastai sudaro apie 4–5 proc. BVP, o tokio trūkumo biudžetas nebepadengia.
[Verslas]

Remiantis išnagrinėta medžiaga, galima teigti, kad būdvardis *lėtinis* vartojamas ir despecializuotas, ir kaip determinologizuoto sudėtinio termino dėmuo, t. y. determinologizuotame kalbos vienetė (*lėtinė liga*).

IŠVADOS

Išanalizavus šešių medicinos srities būdvardžių vartoseną populiariojoje internetinėje žiniasklaidoje (žr. 1 pav.), nustatyta, kad dažniausiai jie vartojami specialiąja (dalykine) reikšme. Dominuojanti santykinų (klasifikacinių) būdvardžių *imuninis*, *alerginis*, *lėtinis*, *antivirusinis* ir *erkinis* vartoseną yra atributinė, o kokybinio būdvardžio *alergiškas* – predikatinė.

Visi nagrinėti santykiniai būdvardžiai eina sudėtinių terminų dėmenimis, kai kuriuos terminus (*imuninė sistema*, *alerginė reakcija*, *erkinis encefalitas*) dėl dažnumo konkretaus būdvardžio konkordanse galima laikyti prototipiniu to būdvardžio vartosenos pavyzdžiu žiniasklaidoje. Santykiniai būdvardžiai taip pat vartojami su terminais (pvz., *lėtinis diabetas*), o pats būdvardis nėra tų terminų sudedamoji dalis, nors pagal raišką atributinis junginys ir atrodo kaip terminas. Tikėtina, kad būdvardis pridedamas didaktiniu tikslu arba siekiant aiškiau perteikti dalykinę informaciją. Būdvardžiais taip pat apibūdinami ir terminų funkcijų neatliekantys (bent jau medicinoje) daiktavardžiai ar daiktavardiniai junginiai (pvz., *imuninė gamyba*), būtent taip paprastai vartojamas būdvardis *alergiškas* atributo pozicijoje.

Predikatinės būdvardžių vartosenos analizė patvirtino, kad būdvardis *alergiškas* taip pat laikytinas termininiu – jis koreliuoja su giminišku terminu *alergija*, nes vartojamas su tais pačiais priklausomaisiais žodžiais, atliekančiais turinio objekto funkciją. Ne visi nagrinėtieji santykiniai būdvardžiai žiniasklaidoje vartojami kaip predikatyvai, o tie, kurie vartojami, su sakinio veiksmiu sudaro sudėtinių terminų arba tos pačios dalykinės srities tematikos atributinių junginių transformas.

Perkeltinė nedalykinė tirtųjų būdvardžių vartoseną žiniasklaidoje nėra dažna, kiek dažniau despecializuota reikšme vartojamas *alergiškas*, vienintelis iš nagrinėtųjų turintis perkeltinę žodyninę reikšmę. Tirtieji būdvardžiai (bet ne visi) eina ir determinologizuotų junginių dėmenimis – yra determinologizuoto termino sudedamoji dalis.

PAGRINDINIS ŠALTINIS

DELFI.lt tekstynas. Prieiga internete: <https://klc.vdu.lt/pastovuSearch.html>.

LITERATŪRA IR PAPILDOMI ŠALTINIAI

- AIATŽ – *Aiškinamasis imunologijos ir alergologijos terminų žodynas*, sud. V. A. Tamošiūnas, R. Dubakienė, A. Žvirblienė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012.
- Akelaitis Gintautas 2008: Sudėtinių administracinių terminų struktūriniai modeliai. – *Specialybės kalba: terminija ir studijos*: mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 5–12.
- Auksoriūtė Albina 2016: Lietuviški blakių pobūrio vardai. – *Terminologija* 23, 175–194.
- Bielinskienė Agnė, Kovalevskaitė Jolanta, Rimkutė Erika, Vilkaitė Laura 2019: Lietuvių kalbos pastoviųjų junginių gramatinis variantiškumas. – *Kalbų studijos* 34, 91–110.
- BŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, e. leidinys, vyr. red. D. Liutkevičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/> [žiūrėta 2022 m. liepą].
- Cabré M. Teresa 1999: *Terminology. Theory, Methods and Applications*, ed. Juan C. Sager, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Čižik-Prokaševa Veslava 2010: Laisvieji antriniai predikatyvai. – *Lietuvių kalba* 4, 1–19. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/22860/22133>.
- Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*, sud. Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centras. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> [paieška 2022 m. liepą].
- de Santiago González Paula, Grcic Simeunovic Larisa 2017: The Polymorphic Behaviour of Adjectives in Terminography. – *Meta* 62(1), 201–222. Prieiga internete: <https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2017-v62-n1-meta03122/1040473ar.pdf>.
- DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. S. Keinys, 8-as patais. ir papild. leid., el. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/dabartinės-lietuvių-kalbos-zodynas/>.
- E. kalba. – *Lietuvių kalbos informacinė sistema „E. kalba“*. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/>.
- Gaivenis Kazimieras 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gaivenis Kazimieras 2014: *Rinktiniai raštai*, sud. J. Gaivenytė-Butler, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Holvoet Axel, Tamulionienė Aurelija 2005: Antriniai predikatyvai. – *Gramatinių funkcijų tyrimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 117–137.
- IATE – *Interaktyvioji terminologija Europai*. Prieiga internete: <https://iate.europa.eu/home> [žiūrėta 2022 m. liepą].
- ILŽ – Laiškonis Alvydas, Bareišienė Marija Vida, Budnikas Vytautas, Vėlyvytė Daiva. *Infekcinių ligų žinydas*, Kaunas: Vitae Litera, 2016.
- Jakaitienė Evalda 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kilgarriř Adam, Baisa Vít, Buřta Jan, Jakubíček Miloř, Kovář Vojtěch, Michelfeit Jan, Rychlý Pavel, Suchomel Vít 2014: The Sketch Engine: ten years on. – *Lexicography* 1, 7–36.
- Kontutytė Eglė 2007: Ką apima sąvoka „dalykinė kalba“. – *Kalbotyra* 57(3), 149–159.
- Kovalevskaitė Jolanta, Rimkutė Erika, Vaičenonienė Jurgita 2021: Automatizuotas arbitraliųjų kolokacijų atpažinimas: būdvardžių ir daiktavardžių kolokacijos. – *Studies about Languages / Kalbų studijos* 39, 71–84.
- Labutis Vitas 1998: *Lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- L'Homme Marie-Claude 2015: Predicative Lexical Units in Terminology. – *Language Production, Cognition, and the Lexicon. Text, Speech and Language Technology* 48, ed. N. Gala, R. Rapp, G. Bel-Enguix, Springer, Cham, 75–93.
- L'Homme Marie-Claude 2020: *Lexical Semantics for Terminology: An Introduction*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Ligos.lt* – *Ligos pagal abėcėlę*. Prieiga internete: <https://www.ligos.lt/lt/ligos/>.
- LKKŽ – *Lietuvių kalbos kolokacijų žodynas*, sud. A. Bielskienė, L. Boizou, I. Bumbulienė, J. Kovalevskaitė, T. Krilavičius, J. Mandravickaitė, E. Rimkutė, L. Vilkaitė-Lozdienė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019. Prieiga internete: <https://pastovu.vdu.lt/wp-content/uploads/2021/11/zodynas.pdf>.

- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002), el. variantas, redaktorių kolegija: G. Naktinienė (vyr. redaktorė), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2018). Prieiga internete: www.lkz.lt.
- LR terminų bankas. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt/> [žiūrėta 2022 m. rugsėjį].
- MedE – *Medicinos enciklopedija* 1–2, red. V. J. Grabauskas ir kt., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1991–1993.
- MedŽ – Astrauskas Vytautas, Biziulevičius Stasys, Pavilionis Salezijus, Vaitilavičius Adomas, Vileišis Aleksandras. *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius: Mokslo, 1980 [paieška per raštija.lt].
- Mitkevičienė Asta 2020: Terminai internetinėje žiniasklaidoje (žvalgomas tyrimas). – *Terminologija* 27, 108–127.
- Mitkevičienė Asta 2021: Terminai ir nebe terminai populiariojoje žiniasklaidoje. – *Acta Linguistica Lithuanica* 84, 98–121.
- Naktinienė Gertrūda 2002: Specialiosios leksikos pateikimas „Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“. – *Kalbos kultūra* 75, 47–56.
- Pitkänen-Heikkilä Kaarina 2015: Adjectives as terms. – *Terminology* 21(1), 76–101.
- SNOMED CT – *SNOMED CT naršyklė*. Prieiga internete: <https://www.snomed.lt/snomed-ct/> [žiūrėta 2020 m. liepą].
- Stunžinas Robertas 2004: Sudurtiniai elektrotechnikos terminijos būdvardžiai. – *Terminologija* 11, 52–69.
- TLK-10-AM – *TLK-10-AM Sisteminis ligų sąrašas*, 2015. Prieiga internete: <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp>.
- ULAC – *Užkrečiamosios ligos*. Prieiga internete: <http://www.ulac.lt/ligos> [žiūrėta 2022 m. liepą].
- Valeckienė Adelė 1998: *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, el. variantas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/> [žiūrėta 2022 m. rugpjūtį].
- VPLŽ – *Vaiko priežiūros ir ligų žinynas* 1, vyr. red. V. Basys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- Wikipedia. Prieiga internete: <https://www.wikipedia.org/>.
- Zemlevičiūtė Palmira 2020: XIX a. pab. – XX a. pr. dvižodžiai sudėtiniai pavadinimai su pagrindiniu dėmeniu „liga“ ir būdvardžiu reiškiamais priklausomaisiais dėmenimis. – *Terminologija* 27, 233–257.
- Žilinskienė Vida 1997: Terminų pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidime. – *Acta Linguistica Lithuanica* 37, 46–52.

TERMINOLOGICAL ADJECTIVES IN ONLINE MEDIA

Summary

The article discusses specialised adjectives relevant to terminology (terminological adjectives). It is aimed at determining the usage tendencies of Lithuanian terminological adjectives in media. The research seeks to ascertain whether terminological adjectives are used in the media as constituents of terms or they only modify nouns or noun phrases that function as terms, without being constituents of those terms, and whether terminological adjectives retain a special meaning (at least approximate) in the media, allowing them to be considered units of specialised lexis.

Terminological adjectives are part of specialised lexis, and those most relevant for the public also move to general usage and later are included in general dictionaries. Six medical adjectives included in general dictionaries of the Lithuanian language are discussed in the article. Without avoiding subjectivity, the following relational adjectives were chosen: *imuninis* ‘immune’, *alerginis* ‘allergic’, *antivirusinis* ‘antiviral’, *lėtinis* ‘chronic’, and *erkinis* ‘tick-borne’. Purposefully, the qualitative adjective

alergiškas ‘allergic’ was also added to these relational adjectives, with the anticipation of highlighting terminologically significant features in its opposition to *alerginis* ‘allergic’.

The source of the research is the publicly available DELFI.lt corpus compiled from publications of the popular news portal of the same name and representing online media. Since the syntactic functions of adjectives were taken into account, adjectives as attributes and as predicatives were analysed separately. As the typical structure of a term and the generic property is signaled by the adjective in the attributive position, the first task in analysing the attributive adjectives was to identify the phrases in which they function as constituents of a term.

Analysis of the usage of six medical adjectives in popular online media shows that they are mostly used in a specialised meaning. The dominant usage of the relational adjectives *imuninis*, *alerginis*, *lėtinis*, *antivirusinis* and *erkinis* is attributive, and of the qualitative adjective *alergiškas* predicative. All analysed relational adjectives function as constituents of terms; due to their frequency in the concordance of a particular adjective, some terms (*imuninė sistema* ‘immune system’, *alerginė reakcija* ‘allergic reaction’, *erkinis ecefalitas* ‘tick-borne encephalitis’) can be considered a prototypical example of the usage of that adjective in media.

Relative adjectives also modify terms without being constituents of those terms, although the model of the attributive phrase is analogous with a term. It is likely that the adjective is added for a didactic purpose or to convey the domain information more clearly. Adjectives also modify nouns or noun phrases that do not perform the functions of terms (at least in medicine), which is how the adjective *alergiškas* is usually used in the attributive position.

The analysis of the predicative usage of adjectives confirmed that the adjective *alergiškas* can also be considered a terminological unit: it correlates with semantically and morphologically related term *alergija* ‘allergy’. Both are used with the same contentives. Not all analysed relational adjectives function as predicatives in media, and those that function form transforms of complex terms or attributive phrases of the same domain with the subject of the sentence.

The figurative non-specialised usage of the adjectives studied is not frequent in the media; *alergiškas*, the only one of the studied ones with a figurative meaning in general dictionaries, is used slightly more often in its despecialised meaning. The adjectives analysed (not all, though) function as constituents of determinologised phrases: they are constituents of determinologised terms.

Gauta 2022-10-17

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas asta.mitkeviciene@lki.lt